

5. Janet Holmes, 2003, An introduction to sociolinguistics. fourth edition
6. Zdenek Salzman, Lames Stanlaw, Nabuko Adachi, 2012, Language Culture and society, An introduction to linguistic anthropology, Westviem Press, fifth edition, p 129
7. F. Sharifan, 2015, The Routlege handbook of language and culture, London and New York, p-383
8. Suzanne Romaine, 2000, Language in society, introduction to sociolinguistics, Oxford University Press, second edition, p 230
9. Thomas Clayton, Language Choice in a Nation Under Transition: English Language Spread in Cambodia (Language Policy). p 4 - 32
10. Veronica Benet Martines and Ying-Yi Hong, The Oxford Handbook of multicultural identity, Oxford University press.

İNKARLIĞIN TƏDQİQİNƏ QISA BAXIŞ VƏ PSİXOLİŖVİSTİK YANAŞMA

Şirinova Ayşən İbad

Azərbaycan Dillər Universiteti

<https://orcid.org/0000-0002-1178-9524>

aysen.sirinova@list.ru

A BRIEF OVERVIEW AND PSYCHOLINGUISTIC APPROACH TO THE STUDY OF DENIAL

Shirinova Ayshan Ibad

Azerbaijan University of Languages

<https://orcid.org/0000-0002-1178-9524>

aysen.sirinova@list.ru

Summary

Despite the fact that in recent years many scientific works, dissertations have been written in linguistics on the essence of the category of incarnation on the basis of materials of different languages and its means of expression, there is still no consensus in linguistics on this problem. That is why this topic has been addressed at all times. It is common knowledge that an affirmative sentence simply states something. It is any declaration that is positive. An affirmative sentence expresses the validity of truth of an assertion. An affirmative or positive sentence means something is so, while a negative sentence – which is its polar opposite – means something is not so. The processes underlying the comprehension of negation and polarity have been investigated in both psychology and linguistics, using a combination of behavioral and neuroimaging techniques.

Keywords: negation, a correlation between negation and affirmation, negation in psycholinguistics.

КРАТКИЙ ОБЗОР И ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ИЗУЧЕНИЮ ОТРИЦАНИЯ

Ширинова Айшан Ибад

Азербайджанский Университет Языков

<https://orcid.org/0000-0002-1178-9524>

aysen.sirinova@list.ru

Резюме

В этом небольшом исследовании мы рассмотрели психолингвистический аспект категории отрицания, хотя и кратко, и смогли дать краткое объяснение того, что он делал. Актуальность текста доклада заключается в том, что категория отрицания является объектом изучения не только лингвистики, но и психолингвистики. Отрицание в языке – сложная и многоплановая проблема. Отрицание может касаться единичного предмета, ситуации, положения вещей в целом. Как показывает и поверхностный взгляд, и более углублённое исследование, отрицание оказывается тесно связанным с категорией определённости/ неопределённости. В психолингвистике есть ряд проблем, которые затрагивают области, смежные с культурологией и национальной психологией. Общим положением тут является утверждение о том, что расхождения в языковых картинах мира обусловлены не только структурой языка, но и разным видением мира носителей этого языка.

Ключевые слова: отрицания, взаимосвязь аффективности и отрицательности, отрицание в психолингвистике.

Müasir dilçilikdə universal kateqoriyalardan sayılan inkarlıq kateqoriyası əsasən funksional-semantik aspektdən öyrənilmişdir. Psixoloji cərəyan nümayəndələrindən J.Qinken inkarlıq müqavimət hissinin ya da verilən pozitiv fikrə, tərəfə olan münasibətə qadağa, rədd düşüncəsinin ifadəsi kimi qiymətləndirir. O.Yespersion, H.Svit və V.Havers kimi psixoloji cərəyan nümayəndələri inkarlığın mahiyyətini müqavimət, pozitiv təqdim olunan fikrə ikrah hissi kimi baxırlar (4, səh.80). V.Delbürk hesab edir ki, inkarlıq gözlənilən və ümumiyyətlə mümkün olmayan təsəvvürlər, fikirlər arasında ziddiyyətdir. Affektivlik inkarlıq kateqoriyasının mövcudluğunu təmin edir və bu ideya alman dilçiliyində geniş yayılmışdır. Misal olaraq alman dilçisi V.Havers və onun ideya sələfi Şpitsbart öz tədqiqatlarında təsdiqləyirlər. Adları qeyd olunan dilçilərdən əlavə olaraq əksər dilçilər də təsdiqlik kateqoriyasının neqativliyin başlanğıcı hesab edirlər. Lakin inkarlığın mahiyyəti ilə bağlı daha geniş tərfi E.İ.Şendels dilçilikdə qeyd etmişdir: “Bir dil kateqoriyası kimi inkarlıq müəyyən dil vasitələrinin köməyi ilə anlayışlar arasında neqativ əlaqələri əks etdirir”. (1, səh.6) İnkərlıq affektivliyə nisbətə daha emosional xarakter daşıyır, inkarlığın ifadəsində psixoloji anlam əsas götürülür. Bəzi dilçilər də bu fikirdən çıxış edərək inkarlıq affektiv kateqoriya kimi tədqiq etmişlər.

Müasir Azərbaycan dilçiliyində inkarlığın tədqiqində daha çox adı hallanan dilçi professorlardan olan S.Ə.Abdullayev inkarlıqla affektivlik arasındakı əlaqəyə digər nöqtəyi-nəzərdən yanaşır, belə ki, o qeyd edir ki, inkarlığın təsdiqə nisbətən daha güclü üsluba, qüvvətli üslub potensialına malikdir. Bunu da vurğulamaq lazımdır ki, professor Sərxan Abdullayev inkarlıq kateqoriyasına belə tərif vermişdir: “İnkərlıq bir dil kateqoriyası kimi məfhum və fikirləri ifadə edən söz, söz birləşmələri və cümlələrin müəyyən pozitiv əlaqələrə uyğun gəlməməsini ifadə edir”. (1, səh.12) İnkərlıq kateqoriyasına psixolinqvistik yanaşarkən əvvəlcə psixoloji aspektlər, onun psixi cəhət-

dən mahiyyətini açmaq zəruridir. Sözügedən kateqoriyanın psixolinqvistik aspektini ortaya qoymaq üçün bizə N.Xomskinin transformasiya qrammatikasına nəzərə salmaq lazımdır. Həmin ideologiyada insanın obyektiv gerçəkliyi dərk etmə vasitəsi kimi hissi-perseptiv təcrübə əsas götürülür. N.Xomskinin transformasiya qrammatikasında alt struktur və üst struktur anlayışları mövcuddur. Alt struktura görmə, eşitmə, taktil duyğular və insanın sinir sistemində hifz olunan hissi representasiyalar aid edilir. Üst struktur dedikdə isə N.Xomski söz, simvol, işarə və s. vasitələri nəzərdə tutur. O qeyd edirdi ki, alt struktur sanki qəlib rolunu oynayır. Belə ki, alt struktur üst strukturla tamamlanır və beləliklə, insan bir fikrə olan münasibətini affektiv yolla izahını verir. Lakin fikrə neqativ münasibətdə yəni fikrə əks münasibət göstərdikdə bu tamamlanma baş tutmur. Çünki inkarın hissi təcrübəsi olmadığı üçün üst struktur buna fərqli hissi təqdim etmiş olur. Buna əlavə olaraq deyə bilərik ki, insan təfəkkürü təsdiqi inkarla müqayisədə rahat qəbul edir və daha aydın desək, insan təfəkkürü təsdiqlə tamamlanır.

Ünsiyyət zamanı insan öz istədiklərini birinci ifadə edir. Daha dəqiq desək, təfəkkürümüz gərginlik situasiyasından uzaq olmağa, harmoniya yaratmağa səy göstərir. İnkarnı fikir təfəkkürdə yaranarkən onun üst strukturda obrazı yaranmır. Buna görə də ona uyğun obrazın yaranması üçün argument axtarılır. Alt və üst strukturun transformasiyası təsdiq ifadənin, təsdiq fikrin izahında mümkün olduğu halda inkarlıqda qeyri-mümkün olur. Bu fikrə aydınlıq gətirmək üçün “Zahid telefona cavab vermir”, “Otaqda kimsə yoxdur”, “Yayda qar yağmır” və s. kimi inkar məzmununda olan cümlələrdə ifadə olunan fikirlərin bizim təfəkkürümüzdə aydın təsviri olmur. Bizim sağ beyin yarımkürəmiz əvvəlcə onun təsdiqinin izahını qəbul edir, daha sonra isə onun inkar formasını qəbul edir. Burdan da göründüyü kimi əslində inkarlıq özü bir universal kateqoriya kimi təsdiqliyə xidmət edir və inkar mənə ifadə edən fikirlərin dolayı yolla təsdiq münasibəti bildirir, yəni, “Zahid telefona cavab vermir” cümləsini götürsək, onun telefona cavab verməməsi, əslində Zahidin başqa bir işlə məşğul olduğunu göstərir. Təsdiqdə üst struktura aid olan söz, ifadə, fikir alt strukturda ona uyğun şəkildə hissi təcrübəyə malikdir. Məsələn, “Ana körpəsini yatızdırır” misalında deyilən situasiyanı biz təsəvvür edə bilirik, həmin vəziyyət gözümüzün qarşısında canlanır. Lakin “Ana körpəsini yatızdırmır” kimi fikir deyəndə digər vəziyyətləri, hərəkətləri təsəvvür etmiş oluruq. Həmin vəziyyətin hissi təcrübəsi yoxdur və buna görə də insan psixologiyasında onun adekvat obrazını görə bilmirik.

Ədəbiyyat:

1. Abdullayev S.Ə. Müasir alman və Azərbaycan dillərində inkarlıq kateqoriyası. Bakı: Maarif, 1998, 279 səh.
2. Əsgərov M.B. Linqvopsixologiya və ya dilin psixologiyası. Bakı: Elm və təhsil, 2011, 308 səh.
3. “Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri” mövzusunda Respublika elmi konfransının tezisləri (06-07 dekabr 2018-ci il, Bakı – Azərbaycan). – Bakı: ADU, 2018, 224 səh.
4. H.Lasnik. Analyses of negation in English, Harvard University, 1972, 168 pp.
5. O.Jespersen. Negation in English and other languages. Published by Forgotten books, 2012, Originally published in 1917, 153 pp.